

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

У статті досліджено процесуальний порядок реалізації функції обвинувачення щодо окремої категорії осіб. Проаналізовано точки зору вчених стосовно суб'єктів складення та вручення повідомлення про підозру такій категорії осіб. Обґрунтовується висновок, згідно з яким суб'єкти складення та вручення повідомлення про підозру окремій категорії осіб в аспекті статті 481 КПК України, є тотожними. Повідомлення прокурором особам окремої категорії про підозру є початком та одночасно персоніфікацією обвинувачення.

Ключові слова: обвинувачення, окрема категорія осіб, складення та вручення повідомлення про підозру, прокурор.

В статье исследован процессуальный порядок реализации функции обвинения относительно отдельной категории лиц. Проанализированы точки зрения ученых касательно субъектов составления и вручения сообщения о подозрении указанной категории лиц. Обоснован вывод, согласно которому субъекты составления и вручения сообщения о подозрении отдельной категории лиц в аспекте статьи 481 УПК Украины, являются тождественными. Сообщение прокурором лицам отдельной категории о подозрении является началом и одновременно персонификацией обвинения.

Ключевые слова: обвинение, отдельная категория лиц, составление и вручение сообщения о подозрении, прокурор.

In the article the procedural order implementation accusation regarding certain categories of persons. The analysis point of view of scientists regarding preparation and presentation of reports of suspicions that category of persons. Grounded conclusion whereby actors preparation and presentation of reports of suspicious separate category of people in terms of art. 481 Code of Ukraine are identical. Message prosecutor persons suspected separate category is the beginning and simultaneously personification of charge.

Key words: charge, a separate category of persons, preparation and presentation of reports of suspicion prosecutor.

Вступ. Європейська інтеграція України, а також реформування кримінального процесуального законодавства нашої держави потребують переосмислення його положень та приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами у сфері кримінального судочинства.

Одним із ключових аспектів у кримінальному процесі є питання, пов'язане з кримінальним провадженням щодо окремої категорії осіб. Особливої уваги заслуговує процесуальний порядок реалізації функції обвинувачення стосовно такої категорії осіб.

Постановка завдання. Метою даної статті є ґрунтовне дослідження процесуального порядку реалізації функції обвинувачення щодо окремої категорії осіб, а також вирішення питання стосовно суб'єктів складення та вручення повідомлення про підозру такій категорії осіб.

Результати дослідження. Питання здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб були предметом дослідження багатьох учених: С.С. Аскеров, І.В. Бабій, В.І. Галяган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, О.Б. Комарницька, В.О. Коновалова, Є.В. Кузьмічова, П.А. Лупинська, В.І. Маринів, Г.А. Матусовський, С.М. Мельник, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, І.К. Туркевич, М.Є. Шумило та ін.

Вищевказані вчені безумовно здійснили вагомий внесок у теорію кримінального процесу щодо кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб.

© ГРИНЮК В.О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Попри це, враховуючи набрання чинності КПК України 2012 року, а також подальше реформування кримінального процесуального законодавства України, деякі питання реалізації функції обвинувачення щодо окремої категорії осіб залишаються актуальними й нині, що не може негативно не позначатися на правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Одним з особливих порядків кримінального провадження є провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37 Кримінального процесуального кодексу України [11] (далі – КПК України)), яке характеризується відповідними особливостями реалізації функції обвинувачення. Так, вказаний порядок застосовується щодо:

- 1) народного депутата України;
- 2) судді, судді Конституційного Суду України, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, іншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата місцевої ради;
- 7) адвоката;
- 8) Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України;
- 10) члена Національного агентства з питань запобігання корупції.

Письмове повідомлення про підозру здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором України, його заступником, керівником регіональної прокуратури у межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора України, члену Національного агентства з питань запобігання корупції – Генеральним прокурором України (виконувачем обов'язків Генерального прокурора України);

3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором або його заступником;

4) Генеральному прокурору України – заступником Генерального прокурора України.

Притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, його затримання або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України (частина 2 статті 482 КПК України).

Особливості порядку притягнення народного депутата України до відповідальності визначаються Конституцією України, Законом України «Про статус народного депутата України», Регламентом Верховної Ради України та КПК України (частина 4 статті 482 КПК України).

Згідно з пунктом 14 частини 1 статті 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Повідомлення прокурором вищевказаним особам про підозру є початком та одночасно персоналізацією обвинувачення.

Завдяки особливому порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб держава на законодавчому рівні забезпечила можливість посадовим та іншим особам, передбаченим у статті 480 КПК України, безперешкодно та ефективно здійснювати свої професійні функції [12, с. 115].

Слушним є зауваження С.С. Аскерова, згідно з яким, на відміну від визначених у статті 278 КПК України загальних правил здійснення письмового повідомлення про підозру особі, положення статті 481 КПК України не розкривають змісту поняття «здійснення повідомлення про підозру». Чи означає це – складання, підписання та вручення письмового тексту повідомлення про підозру саме тією особою, що визначена процесуальним законом.

Також не вказаний у КПК України строк вручення повідомлення про підозру і особу, яка має право змінити повідомлення про підозру. У зв'язку з цим, пропонується внесення змін до статті 481 КПК України, визначивши у ній обов'язок відповідного прокурора у межах повноважень щодо складання, підписання та вручення особисто письмового тексту повідомлення про підозру. Запропоновано також регламентувати строк вручення такого повідомлення – не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту складання письмового тексту й підписання повідомлення про підозру. Змінити ж повідомлення про підозру може лише відповідний прокурор, який уповноважений складати повідомлення про підозру [4, с. 22]. Вищевказана пропозиція стосується й інших категорій осіб [1, с. 14; 2, с. 167; 3, с. 119; 5, с. 192; 6, с. 220; 7, с. 127].

Відмітимо, що наявні протилежні доктринальні тлумачення статті 481 КПК України щодо суб'єкта (суб'єктів) складання та вручення повідомлення про підозру окремій категорії осіб. У науково-практичному коментарі до КПК України зазначається, що вручення повідомлення про підозру особам, зазначеним у статті 481 КПК України, може здійснюватися як відповідним прокурором, вказаним у цій статті, так і слідчим, який проводить досудове розслідування, або прокурором, котрий здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні [10, с. 370].

На думку ж Л.М. Лобойка, повідомлення про підозру повинні вручати лише посадові особи, визначені у статті 481 КПК України [8, с. 998].

Ю. Сухов та П. Андрушко вказують, що перелік повноважень прокурора, що не є процесуальним керівником, на прийняття процесуальних рішень та вчинення процесуальних дій визначений у частинах 4, 5 статті 36, частині 3 статті 37, частині 3 статті 313 КПК України, є виключним і не може тлумачитись розширено. Оскільки серед цих повноважень немає права повідомляти про підозру особі, зокрема судді. Таку процесуальну дію може вчинити лише процесуальний керівник. Системний аналіз пункту 15 частини 1 статті 3, статті 36, частини 1 статті 276 та пункту 3 частини 1 статті 481 КПК України свідчить про те, що процесуальну дію у вигляді повідомлення про підозру судді може вчинити лише прокурор – процесуальний керівник, яким має бути не будь-який прокурор, визначений у пункті 15 частини 1 статті 3 КПК України, а лише Генеральний прокурор України чи його заступник. Відповідно до положень КПК України і складання зазначеного процесуального акту, його вручення має здійснюватися однією й тією ж особою – слідчим або прокурором – процесуальним керівником. При цьому слідчий чи прокурор, які не склали повідомлення про підозру, не наділені КПК України правом вручати його. Повідомлення про підозру професійному судді може здійснити виключно Генеральний прокурор України або його заступник, визначений лише Генеральним прокурором України (як керівником органу прокуратури – пункт 9 частини 1 статті 3 КПК України) процесуальним керівником у кримінальному провадженні від самого його початку чи замінений виключно Генеральним прокурором України у випадках, передбачених частиною 3 статті 37, частиною 3 статті 313 КПК України, шляхом заміни прокурора – процесуального керівника – Генерального прокурора України чи його заступника, який раніше здійснював процесуальне керівництво [13].

Як зазначають О. Комарницька та В. Мазур, здійснити таку дію, як вручення повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, уповноважений чітко визначений у статті 481 КПК України прокурор, який водночас перебуває у групі прокурорів, уповноважених здійснювати процесуальне керівництво таким провадженням. Автори пропонують доповнити статтю 278 КПК України наступним положенням: «Письмове повідомлення про підозру окремій категорії осіб вручається прокурором, визначеним у статті 481 цього Кодексу» [9, с. 89].

На думку О.Д. Ярошенко, письмове повідомлення може бути вручене судді у порядку, передбаченому статтею 278 КПК України, виключно Генеральним прокурором України або його заступником [14, с. 624].

Таким чином, положення статті 481 КПК України у контексті повідомлення про підозру є фрагментарними, оскільки законодавець не уточнює, хто з суб'єктів кримінального провадження повинен здійснити вручення повідомлення про підозру.

Чинна нормативна модель не дає чіткої відповіді на питання про тотожність/не тотожність суб'єктів складання та вручення повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб. Зазначене питання має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки порушення процесуального порядку повідомлення про підозру може мати наслідком оспорюваність допустимості доказів, отриманих при проведенні процесуальних дій за участю підозрюваного.

Вважаємо, що при чинній моделі нормативної регламентації цього питання, враховуючи розмежування законодавцем формулювань «складання» та «вручення» повідомлення про підозру у главі 22 КПК України, а також те, що у статті 481 КПК України вжито формулювання «пись-

мові повідомлення про підозру здійснюється», повідомлення про підозру є комплексом процесуальних дій і без вручення, крім випадків, передбачених статтею 42 КПК України, не має юридичної сили, можна зробити висновок, що суб'єкти складення та вручення повідомлення про підозру для окремих категорій осіб є тотожними.

Висновки. Підсумовуючи, слід констатувати, що суб'єкти складення та вручення повідомлення про підозру окремій категорії осіб в аспекті статті 481 КПК України, є тотожними.

Повідомлення прокурором особам окремої категорії про підозру є початком та одночасно персоналізацією обвинувачення.

Специфіка обвинувачення у кримінальному провадженні щодо окремих категорій осіб характеризується особливостями повідомлення про підозру, яке є ускладненим за суб'єктивним складом, та для притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України – необхідністю отримання згоди Верховної Ради України.

Нормативна регламентація повідомлення про підозру окремій категорії осіб потребує уточнення у частині чіткого визначення тотожності або відмінності суб'єктів складення та вручення повідомлення про підозру.

Список використаних джерел:

1. Аскеров С.С. Особый порядок уголовного производства в отношении народных депутатов Украины / С.С. Аскеров // Закон и жизнь. – 2015. – № 1/2. – С. 12-15.
2. Аскеров С.С. Кримінальне провадження щодо Голови Рахункової палати та членів Рахункової палати / С.С. Аскеров // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – №7. – С. 165-168. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pap.in.ua/7_2014/49.pdf.
3. Аскеров С.С. Кримінальне провадження щодо Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України / С.С. Аскеров // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція. – 2015. – № 14. – Том 2. – С. 117-120.
4. Аскеров С.С. Особливий порядок кримінального провадження щодо депутатів місцевих рад / С.С. Аскеров // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 6-1. Том 4. – 2014. – С. 19-23.
5. Аскеров С.С. Особливий порядок кримінального провадження щодо кандидата на пост Президента України / С.С. Аскеров // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 190-193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/1_2015/51.pdf.
6. Аскеров С.С. Особливості кримінального провадження щодо члена Національного агентства з питань запобігання корупції / С.С. Аскеров // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 218-220. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pap.in.ua/2_2015/66.pdf.
7. Аскеров С.С. Порядок кримінального провадження щодо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / С.С. Аскеров // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція. – 2014. – № 10-2. – Том 2. – С. 126-129.
8. Гончаренко В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.
9. Комарницька О. Вручення прокурором повідомлення про підозру окремим категоріям осіб / О. Комарницька, В. Мазур // Вісник прокуратури. – 2015. – № 11. – С. 78-90.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] : у 2 томах / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевой, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 664 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року // Голос України від 19.05.2012 р. – № 90-91.
12. Кузьмічова Є.В. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб / Є.В. Кузьмічова // Юридична наука. – № 8. – 2014. – С. 107-116.
13. Сухов Ю. Підозра в процесі / Ю. Сухов, П. Андрушко // Закон і бізнес. – 2015. – № 22. – 5 червня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/print/116618>.
14. Ярошенко О.Д. Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб за законодавством України / О.Д. Ярошенко // Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). – К. : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 622-624. – С. 624.